

De universiteit *en profile en en face*

Rede

*ter gelegenheid van de
opening van het academisch jaar*

van de

Protestantse Theologische Universiteit

door

Prof. dr. Frank van der Duyn Schouten

31 augustus 2012

Meneer de rector, dames en heren,

Bij de opening van een nieuw academisch jaar is het gebruikelijk de vreugden, zorgen, plannen en verwachtingen van de universiteit te delen met de academische gemeenschap en met allen die de universiteit een warm hart toedragen. Daarbij wordt zowel van binnen naar buiten als van buiten naar binnen gekeken. De voorzitter van het College van Bestuur heeft u zojuist van binnenuit een indruk gegeven van het perspectief van de PThU in het komende academisch jaar. Voor de blik van buiten naar binnen wordt doorgaans iemand uit politiek, kerk, bedrijfsleven of het maatschappelijk veld gevraagd. Die rol is vanmiddag mij dus toebedeeld. Hoewel mijn functie als voorzitter van de Raad van Toezicht van de PThU in de aankondiging wat is weggemoffeld, valt niet te ontkennen dat ik in die functie nauw bij de PThU betrokken ben. De vraag is daarom gerechtvaardigd is of ik wel de juiste persoon ben om met voldoende kritische distantie dat buitenperspectief voor mijn rekening te nemen. Toch heb ik met vrijmoedigheid de uitnodiging van het College van Bestuur aanvaard, omdat het naar mijn overtuiging juist de taak van de Raad van Toezicht is dit buitenperspectief in de organisatie in te brengen. Over het toezicht, en dat in het Hoger Onderwijs in het bijzonder, is het afgelopen jaar veel te doen geweest. Ik grijp daarom deze gelegenheid graag aan daarover allereerst enkele opmerkingen te maken.

Falend toezicht?

Naar mijn stellige overtuiging was veel van de commotie binnen het Hoger Onderwijs te voorkomen geweest als het toezicht beter had gefunctioneerd. Kennelijk leggen vaak toezichthouders het accent in hun werk te eenzijdig op hun rol als adviseur van de bestuurders en stellen ze zich te weinig op als hun kritische tegenspeler. In het wetenschappelijk onderwijs geldt de gouden regel dat het stellen van de juiste vragen belangrijker is dan het geven van de goede antwoorden. Nu, dat is zeker ook van toepassing als het gaat om toezicht. Ik noem als voorbeeld de kwestie van de macrodoelmatigheid. Als binnen het Hoger Onderwijs het plan wordt opgevat een nieuwe opleiding te starten, dan ondergaat een dergelijk plan eerst een toets op macrodoelmatigheid, uit te voeren door een landelijke commissie. Daarbij worden een aantal kwesties onderzocht: (i) voegt de nieuwe opleiding werkelijk iets toe aan het bestaande opleidingspallet; (ii) zijn er wellicht al genoeg opleidingen van deze soort; en (iii) worden de afgestudeerden van de nieuw te starten opleiding wel opgeleid voor de arbeidsmarkt en niet voor werkloosheid. Verwante vragen zijn overigens ook te stellen bij het doorlichten van bestaand aanbod. Houdt een College van Bestuur wellicht met ondeugdelijke argumenten een kleine onrendabele opleiding niet te lang in de lucht?

Naar mijn overtuiging is de Raad van Toezicht de geëigende partij om dit soort vragen te stellen, zowel bij plannen voor nieuwe initiatieven, als ook in het kader van een regelmatige kritische doorlichting van bestaande opleidingen. Instellingen zijn nu eenmaal in het algemeen gretig in het starten van nieuwe initiatieven, maar traag in het beëindigen van bestaand aanbod. Vanuit een College van Bestuur bezien is dat te begrijpen. Immers het plan een bestaande opleiding te sluiten stuit veelal op taai intern verzet, mede vanuit het perspectief van de werkgelegenheid. Als College van Bestuur kun je wel leukere klussen bedenken. Juist daarom is het de taak van de toezichthouder om mede vanuit het perspectief van het algemeen belang de macrodoelmatigheid, maar ook de breedte van het opleidingsaanbod te bewaken, zelfs al zou dat tegen het korte termijn belang van de eigen instelling zelf ingaan.

Laat hier geen misverstand ontstaan. Ik voel mij zeer betrokken bij het wel en wee van de PThU. Ik beoog met het voorgaande slechts te hebben onderbouwd dat ik mij vanmiddag bij het van buiten naar binnen kijken in voldoende mate als buitenstaander kan opstellen.

Graag belicht ik vanmiddag het hoger onderwijs vanuit vier invalshoeken:

- De opdracht van de universiteit
- Het profiel van de universiteit
- Het gezicht van de universiteit
- De toegankelijkheid van de universiteit

Ik volg met deze vierdeling de structuur van een advies *Hoger Onderwijs voor de toekomst* dat dit voorjaar door de Onderwijsraad werd uitgebracht. Ik zal in mijn betoog het accent leggen op de universiteiten en waar relevant op de positie van de theologie en de PThU in het bijzonder.

De opdracht van de universiteit

Sinds de oprichting in 1088 van de universiteit van Bologna en waarschijnlijk ook al daarvoor is veel nagedacht over de opdracht van een universiteit. Het feit dat universiteiten samen met de kerk behoren tot de instituties die de tand des tijds al vele eeuwen uitstekend hebben doorstaan, heeft te maken met de consensus die door de eeuwen heen over de taak van de universiteit heeft bestaan. Dat neemt niet weg dat het voortdurend nodig blijft die opdracht scherp op het netvlies te houden en zonodig te verdedigen tegen aanvallen van binnenuit of van buitenaf. Dat geldt vooral het bewaken van het evenwicht tussen de vier functies die de universiteit heeft, te weten

- (i) *persoonlijke vorming van (vooral) jonge mensen;*
- (ii) *kennisontwikkeling;*
- (iii) *kennisoverdracht of valorisatie;*
- (iv) *mede bewaken van het democratisch gehalte van de samenleving.*

Deze vier taken dient de universiteit uit te voeren in onderlinge samenhang en volstrekte onafhankelijkheid van overheid, kerk en bedrijfsleven. Laat ik deze vier taken kort langslopen.

- (i) De rol van de universiteit als instituut voor onderwijs en vorming is onbetwist. Universiteiten en hogescholen beschouwen het terecht als hun primaire taak jonge generaties op te leiden tot mensen met maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, die hebben leren denken, redeneren en debatteren, die verbanden weten te leggen ook waar die niet evident zijn en die in staat zijn een betoog kritisch te analyseren en zonodig te filteren. Zelfs de meest vermaarde toponderzoeker die niets met onderwijs te maken wil hebben, hoort daarom niet aan een universiteit thuis.
- (ii) Daarnaast hebben instellingen van hoger onderwijs en in het bijzonder universiteiten de opdracht kennis te ontwikkelen door wetenschappelijk onderzoek. Dit zal altijd moeten plaatsvinden in een internationale context, al was het alleen maar om tot goede kwaliteitsstandaarden te komen.
- (iii) In de derde plaats vervullen universiteiten samen met hogescholen de schakel tussen nieuw ontwikkelde kennis en de toepassing ervan in de economie, techniek en maatschappij.
- (iv) Tenslotte leveren universiteiten met hun onafhankelijke en kritische opstelling een belangrijke bijdrage aan de vitaliteit van de maatschappij, aan de bescherming van

democratisch rechtstatelijke beginselen en aan de maatschappelijke discussie over waarden en normen en over vraagstukken van zingeving.

Wanneer een universiteit één van deze vier functies uit het oog verliest of verwaarloost, zelfs als dat zou zijn ten gunste van een andere functie, dan houdt een universiteit ten principale op universiteit te zijn.

Ondanks de consensus die door de eeuwen heen heeft bestaan over de vierdelige taak van de universiteit, moet ook altijd worden gewaakt tegen inbreuken hierop. Ook anno 2012. De recente keuze van de Nederlandse overheid om van overheidswege negen economische topsectoren aan te wijzen en te verordenen dat NWO en universiteiten een belangrijk deel van hun middelen daarop dienen in te zetten is een regelrechte inbreuk op de autonomie van universiteiten en vormt een reëel gevaar dat universiteiten hun vormende taak niet langer naar behoren kunnen vervullen. Door deze verordening dreigt immers het onderzoek op het terrein van de maatschappijwetenschappen en de humaniora in het gedrang te komen, terwijl het bij uitstek deze gebieden zijn die een centrale rol spelen in het proces waarin studenten worden gevormd tot academici. Het is een veeg teken dat de invloed van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie op het beleid van NWO inmiddels groter is dan die van OCW. Universiteiten wordt de laatste tijd nogal eens verweten de kennisvalorisatie te verwaarlozen. Het kan absoluut geen kwaad universiteiten regelmatig bij deze kerntaak te bepalen, maar daarbij moet tegelijkertijd worden bedacht dat binnen de humaniora en de maatschappijwetenschappen de overdracht van kennis naar de maatschappij niet plaatsvindt via octrooien en patenten, maar bij uitstek door de aflevering van jaarlijkse contingenten van afgestudeerden die in hun opleiding zijn geconfronteerd met de laatste ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek. Juist hierom is de koppeling van wetenschappelijk onderwijs aan actieve wetenschapsbeoefening binnen de universitaire context cruciaal.

In het huidig politieke en economisch klimaat, waarin universiteiten worden beoordeeld op de drieslag kennis, kunde en kassa hebben de geesteswetenschappen het niet gemakkelijk. Dat geldt a fortiori voor de theologie. Haar betekenis en zelfs haar bestaansrecht wordt niet alleen ter discussie gesteld vanwege het vermeend gering economisch rendement. In toenemende mate wordt haar bestaansrecht binnen het geheel der wetenschap betwist. Opmerkelijk daarbij is dat de meest belovende wetenschappelijke percelen zich hierin het luidruchtigst roeren. We moeten vaststellen dat een flink aantal universiteiten inmiddels voor deze geluiden is gezwicht waardoor theologische faculteiten en departementen in rap tempo zijn ontmanteld. Dat in een even rap tempo opleidingen op het terrein van de religiewetenschappen zijn geïnitieerd is moeilijk als een compensatie voor het verdwijnen van de theologie te beschouwen. Theologie en religiewetenschappen hebben daarvoor te weinig met elkaar te maken. Toen aan het eind van de jaren 80 de studentenbelangstelling voor de sociologie met haar toenmalig geitenwollen sokken imago snel afnam werden als redmiddel goed in het gehoor liggende specialisaties als zelfstandige studierichtingen gepositioneerd. Inmiddels zijn zelfstandige opleidingen zoals vrijetijdswetenschappen, personeelwetenschappen en organisatiewetenschappen weer alle in de moederschoot van de sociologie teruggekeerd. De verzelfstandiging van deze specialisaties bleek bepaald niet tot verheffing van de sociologie te hebben geleid. Ik vermoed dat binnen afzienbare tijd de religiewetenschappen hetzelfde lot beschoren zal zijn.

Theologen hebben het dus in academisch Nederland niet gemakkelijk. Van de positie van koningin der wetenschap is de theologie neergestort naar de positie van bijna wetenschappelijk paria. Dat de theologie in het rijtje van de negen economische topgebieden zou worden opgenomen lag niet direct in de lijn der verwachting, maar we moeten vaststellen dat ze evenmin

wordt genoemd in de agenda voor sociale infrastructuur. De studentenbelangstelling voor theologie biedt in deze ontwikkelingsgang geen vertroostende compensatie. Want ook die beweegt zich in neergaande lijn.

Desondanks ben ik er van overtuigd dat de theologie en theologen ook onder deze omstandigheden nog steeds een zelfbewuste houding past. Bedenk dat dalende studentenbelangstelling niet noodzakelijk de voorbode van een naderend einde behoeft te zijn. Rond de eeuwwisseling bevond de belangstelling voor het vakgebied wiskunde zich op een dramatisch dieptepunt: in totaal rond de 150 eerstejaars voor negen opleidingsplaatsen. Gemiddeld 17 eerstejaars per universiteit met sommige instellingen daar nog substantieel onder. Aan een reeks van zeven magere jaren kwam in 2007 een vrij abrupt einde toen studentenaantallen plotseling weer gingen stijgen. Inmiddels staat de teller weer op ruim 500. Het kan geen kwaad als theologen bij wiskundigen te rade zouden gaan hoe men dat geflikt heeft, want vanzelf ging dat niet. Er zijn trouwens andere parallellen tussen wiskunde en theologie te trekken. Beide zijn disciplines waarin abstractie een dominante rol speelt. De wiskunde is net zo min als de theologie een experimentele wetenschap. De zeer aanvechtbare, maar teveel gehoorde, bewering dat wetenschap pas wetenschap genoemd mag worden als via experimenteel onderzoek toetsing van theorie kan plaatsvinden, zet niet alleen de theologie maar ook de wiskunde buiten spel. Wiskundigen bewegen zich onbekommerd op terreinen waar experimenteel onderzoek uitgesloten is. Om beter inzicht te krijgen in het eindige ondermaanse laten wiskundigen van alles en nog wat *naar het oneindige gaan*. Daar in het oneindige blijken andere wetmatigheden te gelden dan in het eindige. Wiskundigen beschouwen daarom het oneindige als een zeer interessant object van studie en zeer grote wiskundigen hebben juist daar hun sporen verdiend. Waarom zou dan aan theologen de vrijheid ontzegd moeten worden studie te maken van *de Oneindige*?

Een belangrijk verschil tussen theologie en wiskunde is intussen natuurlijk wel dat de wiskunde zich in Nederland altijd heeft mogen blijven verheugen in aan ontzag grenzend respect van andere disciplines. Geen enkele universiteit heeft het daarom in haar hoofd gehaald, ook niet op het dieptepunt in 2006, haar wiskundeafdeling te sluiten. Dat kan van de theologie helaas niet worden gezegd. De universiteiten die ook in deze tijd pal blijven staan voor hun theologiebeoefening geven daarmee blijk van een visie die de waan van de dag overstijgt en plaatsen zich daarmee in de traditie waarmee universiteiten ook in het verleden moeilijke tijden hebben weten te overleven.

Als het gaat om het wetenschappelijk onderzoek zie ik de stagnerende waardering voor de theologie binnen het Nederlandse wetenschappelijk bedrijf van KNAW, NWO en Nederlandse universiteiten als een extra stimulans de Nederlandse theologiebeoefening nog sterker in een internationale context te beoefenen. Het is waarschijnlijk gemakkelijker om theologisch onderzoek vanuit de fondsen van de EU gefinancierd te krijgen dan vanuit NWO. Daarom mijn advies aan de PThU 'be wise, internationalise'.

Profiel van de universiteit.

In het voorjaar van 2010 constateerde een commissie onder leiding van Cees Veerman dat de basiskwaliteit van het Nederlands hoger onderwijs weliswaar op orde is, maar dat voor aansluiting bij de wereldtop veranderingen noodzakelijk zijn. Te geringe internationale oriëntatie in onderwijs en onderzoek, lage studierendementen, een kwaliteit van het wetenschappelijk corps die veelal niet de internationale vergelijking kan doorstaan, het zijn even zovele oorzaken die aansluiting bij de wetenschappelijke wereldtop buiten bereik houden. Als oplossing ziet

Veerman meer differentiatie tussen instellingen en scherpere profilering per instelling. Het is nu eenmaal lastig om overal goed in te zijn en dus is het zaak dat universiteiten zich concentreren op terreinen waarop ze echt kunnen excelleren en waarin ze een aantoonbare internationale reputatie genieten dan wel kunnen opbouwen. Door concentratie van beschikbare middelen kan deze reputatie worden geconsolideerd en verder versterkt. Aan deze gedachtegang ligt de veronderstelling ten grondslag dat Nederland het zich niet kan veroorloven de aansluiting bij het front van de internationale wetenschapsbeoefening te verliezen. Op zoveel mogelijk terreinen van wetenschap zou Nederland tenminste één instelling moeten hebben met een aansprekende internationale reputatie om zo op het wereldtoneel als kenniseconomie een rol van betekenis te kunnen blijven spelen. Vanzelfsprekend is deze ambitie allerm minst. Waarom zou Nederland zo nodig het Massachussets van Europa moeten willen zijn en niet bijvoorbeeld het Kentucky-model kunnen adopteren? In het Kentucky-model zorg je ervoor dat jonge mensen in Nederland een prima basisopleiding kunnen volgen, maar worden vervolgens de meest getalenteerd Nederlandse studenten, met een beurs van de Nederlandse overheid, naar buitenlandse instellingen van topniveau gestuurd. Zo kan de continuïteit van een kwalitatief hoogwaardige Nederlandse samenleving ook worden gegarandeerd tegen aanmerkelijk lagere kosten.

We zijn er het in Nederland wel over eens dat dit Kentucky-model voor Nederland geen optie is. Daarvoor zijn we economisch teveel afhankelijk van kennis en dienstverlening. Een land dat voor zijn economisch welbevinden zo sterk op de dienstensector is geconcentreerd kan zich moeilijk veroorloven te ver van de directe kennisontwikkeling af te staan om voldoende concurrentiekracht en voorsprong te kunnen behouden. Vandaar dat de oproep van Veerman in goede aarde is gevallen. En dus hebben de Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs zich in 2012 aan de profilering gezet. Voor sommige instellingen een fikse opgave omdat ze in het verleden alles wat hun voor de handen kwam hadden opgepakt. Met name vele HBO-instellingen bleken er baat bij te hebben zich weer eens de basale vraag uit de katholieke catechismus te stellen: *Waar toe zijn wij op aarde?* Ik hoop dat het voor vele instellingen een nuttige en louterende exercitie zal worden. Andere instellingen behoeften niet veel meer te doen dan nog eens netjes op te schrijven wat ze allang deden, omdat ze zich al veel eerder hadden gerealiseerd dat hun kracht alleen in profilering te vinden is. Dat geldt ook de PThU. In het profileringdocument van de PThU, dat begin dit jaar naar de staatssecretaris is gestuurd, staat te lezen (ik citeer):

“De PThU heeft een herkenbaar theologisch profiel met theologiebeoefening in relatie tot de voortgang van de christelijke geloofstradities en –praktijken; met aandacht voor de wisselwerking tussen religie en maatschappelijke en culturele contexten; met aandacht voor de wisselwerking tussen bronnen en eigentijdse vormgeving en met zichtbaarheid van de Nederlandse academische theologiebeoefening in de international community of scholars.

Met een nadere toelichting van anderhalve pagina was hiermee het profiel van de PThU beschreven. Dat het profileringdocument van de meeste instellingen desondanks is uitgegroeid tot een boekwerk van 30 tot 40 pagina's (de bijlagen niet meegerekend) is te wijten aan de onzalige gedachte om aan de profileringdiscussie ook prestatieafspraken te koppelen die vooral geformuleerd moesten worden in termen van studierendementen met daaraan verbonden bekostigingsconsequenties. Hiermee dreigen zinvolle discussies over strategische keuzes weer te worden overwoekerd door strategisch gedrag. De prestatieafspraken ademen helaas hierdoor een sfeer van bureaucratisch geneuzel over de definitie van rendementen en contactuur en over verschillen tussen directe en indirecte kosten. Mijn inschatting is dat de instellingen hiermee het afgelopen jaar met elkaar al gauw 50 mensjaar capaciteit hebben verprutst. Als ze zich hadden

mogen beperken tot een helder profileringstatement van 2 A4-tjes dan had dat slechts een fractie hiervan gekost.

Het profiel van de PThU is in het profileringdocument compact en helder op twee pagina's tekst verwoord. Aangegeven wordt dat de PThU streeft naar nationale en internationale herkenbaarheid als een gerespecteerde instelling voor protestantse theologiebeoefening. In het bijzonder streeft de PThU ernaar een instituut te zijn dat kritisch en creatief een bijdrage levert aan belangrijke hedendaagse ontwikkelingen en uitdagingen op het terrein van geloof en religie, kerk en maatschappij. Dat brengt vanzelfsprekend de verplichting met zich mee dat de PThU zich in nauw rapport met maatschappij en kerk in het algemeen en de PKN in het bijzonder blijft ontwikkelen.

Het gezicht van de universiteit.

Bent u van een beetje warm van binnen geworden, toen ik u zojuist de samenvatting van het profileringdocument van de PThU voorlas? Denkt u dat een doorsnee leerling uit VWO 5 of 6 die zich op zijn studiekeuze beraadt er warm van zal worden? Ik vrees van niet. Niemand wordt immers warm van een profiel. De Franse toneelschrijver, filmmaker en acteur Sacha Guitry (1885-1957) waarschuwde al: "Word nooit verliefd op het profiel van een vrouw, want je zult er 'en face' mee moeten leven". De aantrekkelijkheid van een universiteit of studierichting wordt niet bepaald door haar profiel, maar door haar gezicht. En dat gezicht is niet het College van Bestuur, niet het studieprogramma en nog minder het examenreglement of de rendementscijfers. Het gezicht van de universiteit dat bent u gezeten op de tweede tot en met de vierde rij. Het gezicht van een universiteit dat zijn de hoogleraren, de universitaire docenten en ook de emeriti daarin nadrukkelijk begrepen. Het gezicht van een universiteit zijn de mensen die er de colleges geven, onderzoek verrichten, afstudeerprojecten en promotieonderzoek begeleiden en die als theoloog hun stem in kerk en maatschappij laten horen. Theologie is net als iedere andere wetenschap mensenwerk. Waar studenten en aankomende studenten warm van worden en waar collega wetenschappers op af komen zijn hoogleraren die niet alleen deskundig op hun vakgebied zijn en in staat zijn die kennis op didactisch verantwoorde wijze aan anderen over te dragen, maar die ook hun studenten en collegae weten te inspireren. Inspireren tot studie, inspireren bij het verrichten van onderzoek. Inspireren ook tot het ontwikkelen van een levenshouding die is gefundeerd op een heldere visie op mens en maatschappij en de eigen rol daarin. Inspireren vooral tot het nemen en blijven nemen van verantwoordelijkheid. Voor de PThU mag ik dat nog iets duidelijker zeggen: inspireren tot het dragen van verantwoordelijkheid voor het aangezicht van God.

U moet er toch niet aan denken dat studenten tien jaar na hun afstuderen zich van u als hun hoogleraar alleen nog herinneren welk boek u behandeld hebt? Hoe heeft de universiteit als instituut de tand des tijds de eeuwen door zo glansrijk doorstaan? Dat is niet in de eerste plaats te danken aan het recht om diploma's te verschaffen die toegang verlenen tot perspectievolle maatschappelijke posities, maar dat is vooral hieraan te danken aan de hoogleraren en docenten die door de eeuwen heen iets van de bevlogenheid voor hun vakgebied en de betekenis daarvan voor mens en maatschappij hebben weten over te dragen op hun studenten. Dat ze daarbij nogal eens behept waren met eigenaardigheden en onhebbelijkheden werd hen in het licht van hun hoge roeping meestal genadig vergeven.

Als de PThU zich bezint op de vraag hoe de belangstelling voor de theologie weer in opwaartse richting kan worden omgebogen, dan zou ik u als eerste suggestie willen meegeven om de

meest getalenteerden en bevlogenen onder u iedere maand een gastcollege te laten geven in het voortgezet onderwijs. Zo ongeveer hebben de wiskundigen dat begin deze eeuw gedaan en daar heeft het gewerkt.

De toegankelijkheid van de universiteit.

Tenslotte een enkele opmerkingen over de politieke actualiteit rond het hoger onderwijs en in het bijzonder over de toegankelijkheid ervan. Over het algemeen staat het Nederlands hoger onderwijs internationaal goed aangeschreven. Toch hebben wij in Nederland zo onze nationale eigenaardigheden. Al ongeveer 25 jaar werk ik samen met een onderzoeker aan de universiteit van Haifa, die vrijwel ieder jaar twee a drie maanden als gastonderzoeker in Tilburg verblijft. Als hij op Schiphol landt, verzucht hij nogal eens: "Good to be back from the Holy Land in Holland, the land of normality". Het kost mij meestal niet veel moeite de vermeende normaliteit van Nederland te relativieren. Zo maakte ik eind jaren 80 indruk toen ik hem vertelde dat we in Nederland in het hoger onderwijs een nieuw begrip hadden geïntroduceerd: *studeerbaarheid*. Onvertaalbaar en nauwelijks uit te leggen. Opleidingen in het hoger onderwijs dienden *studeerbaar* te zijn en zouden daarop voortaan worden getoetst. Voorkomen moest worden dat bij studenten de gedachte post zou kunnen vatten dat er meer dan 40 uur in een week kan worden gewerkt. Dat zou de student niet kunnen verdragen. Dus niet teveel hoorcolleges of andere studieactiviteiten per week, tentamens plannen met minstens drie dagen tussentijd en ruime herkansingsmogelijkheden. Is het vreemd dat onder aansturing door dergelijke beginselen er opleidingsdirecteuren opstonden die dachten: als studeerbaar goed is dan is zeer studeerbaar beter. Zeer studeerbare opleidingen met zes contacturen per week en vijf herkansingmogelijkheden per tentamen waren het gevolg.

Een weliswaar geheel tegenovergestelde, maar naar haar aard gelijksoortige discussie speelt zich nu in Nederland af rond het begrip *langstuderen*. Hoe valt uit te leggen dat in een tijd waarin levenslang leren tot norm is verheven, boetes geheven worden als iemand wat meer tijd voor zijn studie neemt? Ook hier zien we dat sommigen de neiging niet kunnen onderdrukken zich te onderscheiden door er nog een scheepje bovenop te doen: een premie voor de student die erin slaagt onder de nominale studieduur te blijven. Welkom op de universiteit en de hogeschool, maar eenmaal binnen zo snel mogelijk een diploma halen en weer wegwezen. Hoe halen we het in vredesnaam in ons hoofd? Een langstudeerder kost de universiteit noch de maatschappij weinig of geen extra geld. Het gaat immers niet om studenten die vier keer hetzelfde college lopen of hetzelfde tentamen doen. Dat slag studenten is er in het eerste jaar door het bindend studieadvies netjes uitgefilterd. Het gaat veeleer om studenten die zich een jaar willen bezighouden met activiteiten die weliswaar aan de instelling zijn gelieerd maar niet direct aan het studieprogramma. Die activiteiten organiseren ze veelal zelf en ze betalen daarvoor zelfs een jaar langer €1.700 collegegeld. De politieke soap die we de afgelopen weken rond de langstudeerboete hebben meegemaakt, wordt nog lachwekkender als we bedenken dat de inkomsten die uit deze boetes worden verworven, worden gebruikt om die instellingen te belonen die hun prestatieafspraken rond rendementen hebben behaald. Universiteiten en hogescholen maken dus afspraken met de staatssecretaris om rendementen te verhogen en het langstuderen terug te dringen. Als ze daarin slagen worden ze beloond met extra geld uit een pot waarin de boetes van de langstudeerders worden gestort. Instellingen doen er dus verstandig aan hun rendementsambities niet te overdrijven. Er moeten genoeg langstudeerders overblijven om de prestatieafspraken te kunnen financieren.

Het zou goed zijn als we de discussie rond rendementen en langstuderen weer in een perspectief plaatsen dat is ontdaan van allerlei populistische suggesties. Ik draag daaraan ter afsluiting graag een steentje bij en doe daartoe drie observaties:

- (i) de 'eeuwige' student ondervindt in het maatschappelijk verkeer nog zo weinig respect dat het als uitstervend ras kan worden beschouwd; het heeft daarom geen zin voor deze categorie studenten beleid te ontwikkelen;
- (ii) het huidig studiefinancieringssysteem daterend uit de jaren 70 is gebaseerd op de default dat studenten in beginsel niet op financiële steun van hun ouders behoeven te rekenen; omdat echter de generatiekloof die ontstond in de jaren 70 inmiddels is gedicht is dit uitgangspunt niet langer valide. Het is daarom te overwegen het studiefinancieringssysteem van de jaren 60 weer eens onder het stof vandaan te halen: ruimhartige studiefinanciering maar alleen voor die studenten van wie de ouders te weinig draagkracht hebben om hierin hun verantwoordelijkheid te kunnen nemen. In een dergelijk systeem behoeven geen boetes te worden uitgedeeld.
- (iii) de routes die startend bij het vmbo eindigen bij het hoger onderwijs zijn weliswaar lang en duurder dan de rechtstreekse routes, maar leveren een zo hoog rendement dat het opwerpen van belemmeringen op deze route maatschappelijk onverstandig is. Studenten die langs deze route tot in het hoger onderwijs weten door te dringen hebben niet zelden, onafhankelijk van hun specifieke studie, een karakter en doorzettingsvermogen ontwikkeld waaraan in onze maatschappij schreeuwend behoefte is.

Ik dank u zeer voor uw gewaardeerde aandacht.